

چگونه سبک زندگی حضرت ثامن الحجج(ع) می‌تواند راهبردی برای همزیستی مسالمت‌آمیز در جامعه‌ای پیچیده‌و متنوع باشد؟

سیره امام رضا(علیه‌السلام)؛ الگوی ابدی مهربانی، سازش و صلح

مریم احمدی شیروان | در دورانی که انسان‌ها در میان شکاف‌های عمیق فکری، تضادهای مذهبی، نژادی و سیاسی زندگی می‌کنند، چراغ راهی نورانی از سوی امام رضا(ع) در سیره‌اش می‌درخشد. حضرت ثامن الحجج(ع) با مهربانی بی‌حد، تحمل بی‌پایان و سازش‌نهادینه، مدارا را نه صرفاً یک اخلاق فردی، بلکه پایه‌ای از تمدن اسلامی و زندگی مسالمت‌آمیز تلقی می‌کرد. این ارزش در آیات و احادیث اسلامی و به‌ویژه در روایات مربوط به سیره امام رضا(ع)، نه تنها مورد تأکید قرار گرفته، بلکه به عنوان راهی به سوی همدلی، صلح و اتحاد میان مذاهب و فرقه‌ها مطرح شده‌است. امروز در جهانی که فناوری و ادیان، نژادها و نگرش‌های متفاوت با هم برخورد می‌کنند، سبک زندگی امام رضا(ع) می‌تواند نمادی از مهربانی و مدارا باشد که نه تنها جامعه را در برابر خشونت و تضاد محافظت می‌کند، بلکه آن را به سوی تمدنی اسلامی، مسالمت‌آمیز و مصلح سوق می‌دهد.

در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر مسعود آذربایجانی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به مدارا در اسلام و سیره رضوی می‌پردازیم. این سبک زندگی نه تنها نمونه‌ای از اخلاق اسلامی است، بلکه در جهان امروز می‌تواند راه‌حلی برای هم‌پیمانی میان مذاهب و فرقه‌ها باشد.

■ **مدارا، اساس سیره رضوی**

دکتر آذربایجانی در ابتدا با اشاره به مدارا در سیره رضوی می‌گوید: در احادیث رضوی، مدارا به عنوان یکی از مفاهیم اساسی و برجسته مطرح شده است که ترکیبی از لطف، مهربانی، تحمل و سازش در میان افراد متفاوت را دربرمی‌گیرد. سبک زندگی در احادیث رضوی، بیش از یک مجموعه رفتارهای فردی؛ به عنوان سیره‌ای کلی و استمراری در جهت دستیابی به اهداف معنوی و مادی توصیف می‌شود. این سبک زندگی، گرایش‌های عمیق فردی، ارزش‌ها و نگرش‌های اجتماعی را در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اخلاقی دربرمی‌گیرد. در این چارچوب، مدارا به عنوان یکی از ارکان اصلی سبک زندگی اسلامی قرار می‌گیرد، زیرا امکان هم‌زیستی مسالمت‌آمیز در جامعه‌ای تنوع‌زده و پیچیده، بدون مدارا غیرممکن است. از میان مبانی عقلی مدارا، می‌توان به نیاز به صلح، همدلی، دوری از خشونت و گسترش روابط اجتماعی از طریق فناوری اشاره کرد. این مفاهیم به‌ویژه در مورد مواجهه با افراد متفاوت، نیاز به تسامح در برابر مذاهب و نگرش‌های متفاوت و ایجاد همکاری در جهانی شدن انسان‌ها تأکید شده‌است. مدارا در سیره رضوی نه تنها ابزاری برای ایجاد آرامش فردی، بلکه پایه‌ای برای ساخت تمدن نوین اسلامی و ایجاد انسان‌هایی مسالمت‌آمیز و مصلح در جهان است.

وی ادامه می‌دهد: تفاوت انسان‌ها از نظر نژاد، قبیله، استعداد و توانایی در آیات قرآن کریم مورد اشاره قرار گرفته‌است. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ

مناجات

ریحانه عامل نیک | در طول سال و ماه، دقایقی وجود دارند که در ذهن باقی می‌ماند؛ مثل آغاز هر دوره و رویداد و یا لحظات حزن‌آلود وداع و خداحافظی. در باور ما، ماه و روزهای خدا برای خودشان دارای شأن و مقام‌اند؛ ماه رجب نیز از همین دست ایام است. همان‌طور که پیش از رسیدن به آن در تکاپو برای آماده شدن بودیم حالا که در دهه پایانی آن قرار داریم هم در تلاش برای بهرموری حداکثری و آمادگی برای وداع با آن هستیم که تا هنوز فرصت باقی است بتوانیم با انجام اعمالی که از روایات و توصیه‌های دینی برای ما به‌جا مانده، قدر و شأن این ماه را به‌جا آوریم. در ادامه مروری بر این موارد خواهیم داشت.

■ **وداعی در شأن مقام ماه رجب**

مفهوم وداع به غیر از بار احساسی که با خود دارد، در باور دینی ما که برگرفته از سیره و نحوه رفتار بزرگان دینی و توصیه‌های روایی است برای خود آداب و راه و روشی دارد. پیامبر اکرم(ص) و ائمه اطهار(ع) در مواجهه اعمال دینی مثل حج، زیارت و یا پایان روزهای مقدس خداوند مانند ماه‌های مختلف، دعاها و اذکاری برای وداع با آن‌ها داشته‌اند؛ کافی است به کتاب مفاتیح‌الجنان رجوع کنیم تا فهرست دعا‌های وداع را ببینیم. از بهترین ماه‌های سال، ماه رجب است که در آن پیامبر(ص) به رسالت مبعوث شده و حضرت علی(ع) با به دنیا گذاشتند. ماهی که وداع با آن دارای آداب و ترتیبی است و در زمینه آن، دعایی وارد شده است که در ادامه بیشتر با آن آشنا خواهیم شد.

■ **با جسم و جانی پاک متوسلیم**

این دعا که باید در روز پایانی ماه خوانده شود، دارای آدابی است. نخست آنکه مطهر باشیم، یعنی غسل کرده و خود را از آلودگی‌ها پاک کنیم. دومین مورد، سفارش به روزه‌داری است. پس پاک‌ی و روزه‌داری از عناصری هستند که خوب‌است هنگام تلاوت دعای وداع با ماه رجب انجام دهیم. در باورهای دینی ما توسل و درخواست شفاعت از

أَتَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ». از یک زن و مرد آفریده شده‌ایم؛ اما شعوب و قبایل تفاوت دارند. عبدالعزیز قراطیسی می‌گوید: خدمت امام صادق(ع) رسیدم و مطالبی از عقاید شیعیان به حضرت بیان کردم. فرمود: ای عبدالعزیز ایمان ۱۰ درجه دارد. مثل یک نردبان که ۱۰ پله دارد و پله پله از آن بالا می‌روی. نباید کسی که درجه‌ای دارد به کسی که درجه‌اش پایین‌تر است بگوید تو ایمان نداری.

مگر ما جعفری و پیرو امام صادق(ع) نیستیم؟ نباید به کسی بگوییم تو یک درجه پایین‌تر هستی و ایمان نداری. سلمان درجه دهم، ابودر نهم، مقدار هشتم. کسی که در درجه پایین‌تر از تو است او را از ایمان ساقط مدان تا کسی که در درجه بالاتر است، تو را ساقط نکند. چون دیدی کسی پایین‌تر از تو است و می‌توانی تا درجه خود بالا ببری، ببر؛ اما با نرمی و مدارا. با نرمی و مدارا می‌توانیم کسی که ایمانش پایین‌تر است را بالا ببریم.

■ **فضیلتی برای ایمان و اخلاق**

این کارشناس دینی به جنبه دیگری از مدارا اشاره و تشریح می‌کند: مواجهه اخلاقی و مدارا با دیگران؛ خوش خلقی، خوش رفتاری و خوش‌بیانی که در آیات و روایات بیان شده را نیز شامل می‌شود. «فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوَهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ». خداوند متعال در این آیه می‌فرماید اگر خشن و غلیظ‌القلب بودی، همه از اطرافت پراکنده می‌شدند؛ پس مدارا برای مواجهه با دیگران لازم است. همچنین پیامبر(ص) می‌فرماید: «علیٌ بمدارة الناس كما يجب علی إقامة الفرائض»، یعنی مدارا به عنوان یک فضیلت در منظومه اخلاق اسلامی، همسنگ با اقامه فرائض در این روایت نبوی است. امیرالمؤمنین(ع) درباره پیامبر(ص) می‌فرماید: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، دَائِمَ الْبُشْرِ، سَهْلَ الْخُلُقِ، لَيِّنَ الْجَانِبِ. لَيْسَ يَفْظُ وَلَا غَلِيظٌ» یا در روایتی پیامبر(ص) می‌فرماید: «مدارة

النَّاسِ يَصْفُ الْإِيمَانُ، وَالزَّقُّ لَهُمْ نِصْفُ الْعِيشِ» نیمی از ایمان، مداراست.

دکتر آذربایجانی به لزوم مدارا در تبلیغ و دعوت و اجرای آموزه‌های دینی اشاره کرده و یادآور می‌شود: خداوند متعال می‌فرماید «مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ بِعَمَلِهِمُ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» بنا نیست ما عسر و حرج برای مردم ایجاد کنیم که احساس کنند آن‌ها را به سمت طهارت می‌بریم. پیامبر(ص) هنگامی که می‌خواست معاد بن جیل را برای تبلیغ به یمن اعزام کند، فرمود: «یا معاذ بشر و لا تنفر». باید مراقب باشیم با رفتار بد و نامناسب خودمان در دعوت به دین، مردم را متنفر نکنیم. «یسر و لاتعسر» برای مردم سخت‌گیری نکنید. همچنان که امیرالمؤمنین(ع) می‌فرماید: «إِنَّ مدارة أعداء الله من أفضل صدقة المَرء على نفسه و إخوائه» یعنی مدارا با دشمنان خدا از بالاترین صدقه‌های انسان، هم بر خود و هم برای برادر مؤمن است. همچنین در ذیل آیه «وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا» حضرت می‌فرماید چطور با مردم خوب سخن بگویید؛ با مؤمنان با خوش‌رویی صحبت کرده و با مخالفان نیز مدارا کنید. مدارا بیشتر برای مخالفان و دشمنان است تا آن‌ها را جذب ایمان کنیم؛ اگر این کار را کردید راحت‌تر از این است که شرور آن‌ها را از خود و مؤمنان بازدارید.

■ **مدارا، نماد خرد و عفاف**

عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به برخی نمونه‌های عینی و مصادیق مدارا اشاره کرده و توضیح می‌دهد: یکی از این موارد، تحمل باورها، عقاید و افکار دیگران است. خداوند متعال می‌فرماید: «وَأَنْ أَدَّ مِنْهُنَّ شِرْكَِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجَرَهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ» اجازه بدهید بفهمند و ادراک کنند تا بتوانند دین را از روی درک و شعور انتخاب کنند.

نکته مهم دیگر، گوش دادن و توجه کردن به سخنان دیگران است. عفو، گذشت و چشم‌پوشی از خطای

دیگران براساس آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ مِنْكُمْ ذُو آثِمٍ كُفِّرْهُ وَاعْلَمُوا أَنَّهُ لَا يُغْفَرُ لَهُمْ وَإِنْ تَغْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَتَغَفَرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» همچنان که در سوره تغابن برای خانواده آمده، مهم است و در جای دیگر نیز درباره غیرخانواده و در معاشرت اجتماعی به این موارد از مدارا اشاره شده‌است.

دکتر آذربایجانی خاطر‌نشان می‌کند: خردمندی، تغافل، تجاهل و پوش‌پذیری نیز از مصادیق مهم است. نباید هر خطا و مسئله‌ای که می‌بینیم، بزرگ کنیم. یکی از اسامی خداوند این است که «لم يؤاخذ بالجريرة» به چیزهای کوچک گیر نمی‌دهد. اگر می‌خواهیم مظهر این اسم خداوند باشیم، باید این‌طور باشیم. «وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ» کلید بخشش از سوی خداوند این است که ما هم دیگران را ببخشیم. «رَأْسُ الْحِكْمَةِ مدارة الناس» و یا «عنوان العقل مدارة» بخشی از روایات ماست. همدلی، نرم‌خویی، خوش‌رویی، گفتار نیک و پسندیده و پرهیز از لعن، سب یا دشنام و تکفیر دیگران نیز از دیگر نمونه‌های مدارا در سبک زندگی اسلامی به شمار می‌روند.

■ **مدارا، نیاز دنیای امروز**

این استاد حوزه و دانشگاه با تشریح مدارا در سیره و سخنان امام رضا(ع) و سبک زندگی رضوی می‌گوید: امام رضا(ع) اقتضای عقل و خردمندی را مدارا دانسته و می‌فرماید معیار عبادت، فراوانی روزه گرفتن و نماز خواندن نیست؛ بلکه بسیار تفکر کردن در امر خداوند متعال است. بعد در جای دیگر وقتی از حضرت سؤال می‌شود عقل چیست، می‌فرماید: «التَّجَرُّعُ لِلْغَضَّةِ، وَمُدَاهَنَةُ الْأَعْدَاءِ، وَمدارة الأصدقاء» یعنی حتی با دشمنان مداهنه کنید؛ البته مداهنه در اینجا به معنای مداراست؛ نه سازش کاری. اقتضای عقلانیت و تفکر در حقیقت مداراست. نکته مهم بعدی مدارا در روش و منش منظره امام با رهبران ادیان و مذاهب دیگر است. امام رضا(ع) در گفت‌وگو با زندافقه، جاثلیق نصرانی، رئیس الجالوت یهودی، دیگرددوستی و برخورد منصفانه، اسماعیل سندی، یحیی بن زحاک سمرقندی و... در ابتدا با عطفوت و مهربانی برخورد می‌کرد. این‌ها ملکی است که به ما الگو می‌دهد و سبک زندگی است.

حجت‌الاسلام آذربایجانی در پایان تأکید می‌کند: مدارا در سبک زندگی رضوی یکی از نکاتی است که امروزه همه ناچار به تبعیت از آن هستیم. همچنان که امام رضا(ع) در گفت‌وگو با افرادی که با فکر و اندیشه سیاسی، اجتماعی، دینی و... متفاوت می‌اندیشند؛ ابتدا با عطفوت و مهربانی برخورد می‌کرد و از مشترکات و موارد توافق سخن می‌گفت و بعد به منظره می‌پرداخت، تا جایی که جاثلیق که نصرانی بود می‌گوید به مسیح سوگند در میان علمای مسلمان کسی مثل شما نیست. امام رضا(ع) هیچ‌وقت در مناظرات از کوره در نمی‌رفت یا تند نمی‌شد و پرخاش نمی‌کرد. دعوت مردم به مدارا با یکدیگر، دلسوزی، خیرخواهی، مهرورزی، مسئولیت‌پذیری، دیگرددوستی و برخورد منصفانه، عادلانه و به‌دور از ظلم و تعدی حتی برای غیرمسلمانان از مواردی است که در سیره رضوی قابل استفاده است.

مروری بر دو کتاب «مکتب سلیمانی» و «شرح دلبری» که به همت مؤسسه جوانان آستان قدس رضوی به چاپ رسید

شهیدی که عزیز ملت ایران بود

الله ضمیری | راز شهید سلیمانی چه بود که این همه دل برد و عزیز همه ملت ایران بود و تا این اندازه اثرگذار شد؟ قرار است در دو کتاب «مکتب سلیمانی» و «شرح دلبری» که به همت کارگروه محتوایی مؤسسه جوانان آستان قدس رضوی به چاپ رسیده، پاسخ این پرسش را بیابیم.

■ **آنچه حاج‌قاسم را شهید سلیمانی کرد**

حتماً در زندگی‌های بعضی شهیدان رازی در میان بوده که خاص ترشان کرده‌است. کتاب روان و خوش‌خوان «مکتب سلیمانی»، از «آنچه حاج قاسم را شهید سلیمانی کرد» پرده برمی‌دارد و درباره اوج کمال انسان در تعالیم پیامبران و نیز توحید و اخلاص و جهاد اکبر در کلام امام خمینی(ره) صحبت می‌کند؛ شهادت را به جای هدف، یک ابزار برمی‌شمارد و وظیفه امروز ما را شرح می‌دهد. این کتاب که به قلم کارگروه محتوایی مؤسسه جوانان آستان قدس رضوی تولید شده به سراغ پرسشی بنیادین می‌رود. اینکه شهیدان فراوان‌اند اما چرا حاج‌قاسم‌ها کم‌اند؟ نویسندگان در این کتاب تلاش کرده‌اند راز اثرگذاری شهید حاج قاسم سلیمانی را کشف کنند. رازی که در میدان نبرد، سلوک فردی، توحید، اخلاص، ولایت‌مداری و جهاد اکبر ریشه دارد. کتاب «مکتب سلیمانی» شهادت را ابزاری می‌داند در مسیر کمال انسان، مسیری که از خودسازی آغاز شده و به مسئولیت اجتماعی ختم می‌شود. نقطه قوت کتاب، نگاه تربیتی و زمان‌بندی آن است. مخاطب، به‌ویژه نوجوان و جوان، با متنی مواجه است که وظیفه امروز را روشن می‌کند. این کتاب می‌پرسد «حالا که راز سلیمانی شدن را فهمیدیم، سهم ما چیست؟» و در ادامه کتاب با روایت‌های خواندنی از زندگی شهید سلیمانی و ۲۰ شهید والا مقام دیگر، این مکتب را عینی می‌کند. اینجا دیگر قهرمان‌ها از قاب اسطوره‌ای بیرون می‌آیند و به الگوهایی دست‌یافتنی تبدیل می‌شوند. همان انسان‌هایی که می‌توان شبیه‌شان شد اما اگر بتوانیم راهشان را بشناسیم.

■ **ارتباط با نسل امروز، موفقیتی روشن**

این کتاب ۲۷۸ صفحه‌ای، پس از کشف شدن راز ویژه شدن شهید سلیمانی برای خواننده‌هایش، جلوه‌های این راز را در روایت‌هایی خواندنی و شیرین از گوشه‌هایی از زندگی او و ۲۰ شهید دیگر به تصویر می‌کشد تا دید جامع‌تری به موضوع شهادت پیدا کنیم، وظیفه امروزمان را بشناسیم و با این شناخت تازه، بتوانیم بهتر و سریع‌تر از پیش، رهسپار مسیر شبیه شدن به شهیدان باشیم. نکته قابل توجه‌اما استقبال خوب مخاطبان از این اثر است که سبب شده‌این کتاب در فاصله زمانی کوتاهی به چاپ پنجاه و دوم برسد که نشانه‌ای روشن از موفقیت در برقراری ارتباط با نسل امروز است.

■ **شرحی از منشور عشق**

شهید قاسم سلیمانی نشان داد دستش از سردار قاسم سلیمانی بازتر است و بیش از او می‌تواند مرزهای انسانیت را از یوغ تجاوز ناهلان و دشمنان توحید و ولایت رهایی بخشد. حاج قاسم بعد از شهادت، بیشتر و پرتوان‌تر از قبل، به فتوحات خود ادامه داد و فضایی در کشور پدید آورد که عطر توحید و وحدت آن تا سالیان سال در مشام امت‌های مسلمان و بیدار باقی خواهد ماند. درست ۴۰ روز پس از آغاز عملیات بزرگ سپهبد شهید سلیمانی، حاج قاسم یکی از مهم‌ترین اهداف خود را نشانه می‌گیرد، چهل‌م حاج قاسم، موعد قرائت وصیت مردی می‌شود که اکنون، پس از دفاع از در و دیوار حرم مطهر علوی و حسینی و زینبی، توفیق دفاع از حقیقت ولایت امیرالمؤمنین(ع) را پیدا کرده و طائف حرم عشق گشته‌است. حاج قاسم با وصیت خویش نشان داد هنوز زنده‌است، نفس می‌کشد و بیش از پیش با دستان ساده و پرتوان خویش، بر سر یتیمان وادی عشق دست کشیده و نزد خداوند خود با ندای يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ آنان را شفاعت می‌کند! کتاب «شرح دلبری» که به قلم کارگروه محتوایی مؤسسه جوانان آستان قدس رضوی با محوریت شرح و تفسیر وصیت‌نامه شهید سردار حاج قاسم سلیمانی نگاشته شده، تلاش می‌کند لایه‌های پنهان‌تر اندیشه و سلوک این شهید بزرگوار را آشکار کند. وصیت‌نامه‌ای که در چهل‌م حاج قاسم قرائت شد در این کتاب «منشور عشق» معرفی می‌شود. متنی زنده که هنوز نفس می‌کشد و مخاطب را به تأمل و بازخوانی دعوت می‌کند.

■ **گریزی بر اندیشه‌ای والا**

وصیت حاج قاسم، تحفه‌ای بود برای تمام آنانی که توفیق پیدا کردند یک اربعین در سوز عشق وصال ذوب شوند و در کنار غم قاسم سلیمانی، به سرفرازی «مکتب سلیمانی» ببیندیشند و در آن وادی قدم گذارند. در این اثر سعی شده با نگاهی گذرا به وصیت‌نامه حاج قاسم که در حقیقت منشور عشق، دلدادگی و انسانیت است، گریزی به اندیشه‌های والای او بزنیم و از روزه فهم بهتر غزل عاشقانه او، توشه‌ای برای اعتلای مکتب سلیمانی برداریم.